

Het Willemsfonds te Torhout (1914-2009)

Rachel Cools

Bij contacten met heel wat Torhoutenaren en ook mensen van buiten onze stad blijkt dat de kennis over het Willemsfonds soms bedroevend laag is. Een reden om de pen vast te nemen en te pogen om het verhaal van het Torhoutse Willemsfonds neer te schrijven. Vooraleer echter de Torhoutse situatie te bekijken, is het nodig om het Willemsfonds en in het bijzonder de figuur van Jan Frans Willems te belichten.

1. Jan Frans Willems

De persoon Jan Frans Willems speelde een belangrijke rol binnen de strijd voor het Nederlands in het noorden van het huidige België. Pas via de essays over Willems en diens tijdgenoten van G. Schmook in 1949 kwam er ernstig en objectief onderzoek naar de Vlaamse strijd en zijn historiek. Voorheen waren wel al meestal levensschetsen verschenen (vanaf 1846), maar die waren duidelijk als heldenverering bedoeld. Nadien ging de partijpolitiek zich daadwerkelijk organiseren en de Vlamingen werden voor de moeilijke keuze gesteld tussen de katholieke en de liberale zijde. Het Willemsfonds, opgericht in 1851 als een a-politieke Vlaamse cultuurorganisatie voor de volksverheffing, evolueerde stilaan in vrijzinnig-liberale richting. Als tegenhanger ontstond in 1875 het Davidsfonds. Beide groepen eisten Willems op. Een bewijs daarvan vinden we aan het geboortehuis van Willems in Boechout. Daar bracht in 1893 het Davidsfonds een gedenkplaat aan met de volgende tekst:

● 1893 ●
EERBETUIGING
Van het Davidsfonds
Aan
Jan Frans Willems
Vader Der Vlaamsche
Beweging
Geboren in dit huis
● Den 11 maart 1793 ●

Geboortehuis van Willems

Dankzij de uitgebreide studie van Ada Deprez, verbonden aan de Gentse universiteit en recent op 81-jarige leeftijd gelauwerd met de prijs van "de orde van de Gentse Draak", krijgen wij onderzoek dat voldoet aan hedendaagse eisen. Wie Willems wil leren kennen is nog steeds het best en veiligst aangewezen op Willems' eigen werk en brieven. Zij leggen vaste thema's van zijn gedachtenloop bloot en dit laat ons toe zijn overtuiging, vastheid aan principes en hardnekkigheid te bewonderen. We mogen ons echter de Willems van 1818 tot aan zijn dood niet voorstellen als de ideale en radicale flamingant. Er zijn meerdere getuigenissen, onder andere van Hugo Verriest, die de kinderen Willems te Ieper en te Gent goed had gekend. Verriest gaf aan dat hij naast zijn bewondering voor figuren als Willems, Ledeganck en Conscience, toch ook "*zijn storende verwondering over hun binnen -en buitenleven*" diende te bekennen: "*zij waren de grote Vlamingen op het verhoog, voor het wereldtoneel daar buiten. Zij schreven, zij dichtten, zij redevoerden, zij streden in het Vlaams, maar zij leefden in het fransch*".

Waar Willems' Vlaamsgezindheid, naast zijn geschriften, dan wel tot uiting kwam, was in zijn betrekkingen met de administratie. Al in 1835 gebruikte hij in het kantoor van de registratie te Gent systematisch het Nederlands als administratieve taal. Iedere dag sloot hij zijn rekeningen in die taal af. Zijn klerken kregen opdracht de van Vlaamssprekende inwoners verkregen gegevens in het Nederlands, en slechts die van Franssprekenden in het Frans te registreren. Dit hield hij vol tot aan zijn dood. Van zijn initiatief om met het centrale, Brusselse bestuur enkel in zijn moedertaal te corresponderen, diende hij terug te komen, na terechtwijzing door de minister. Zijn invloed en voorbeeld in de lokale administratie hielden echter niet lang stand. De dag na zijn dood werd de overname van het beheer en de afrekening nog in het Nederlands opgemaakt. De volgende dag al verwierf opnieuw, en dit voor vele jaren, het Frans de bovenhand.

De levenslange strijd van Jan Frans Willems voor de rechten van het Nederlands vindt ten dele zijn oorzaak in zijn afstamming, ten dele in zijn opvoeding. Hij zag echter bovenal kansen toen voor het eerst sedert eeuwen zijn volk zich in 1814 met het Noorden verenigde. Deze kans zag hij op zijn beurt echter bedreigd en gecompromitteerd door de houding van de superieure Franstalige burgerij in het Vlaamse land.

Al in zijn jeugd, toen hij veertien was geworden, werd Willems getroffen door de pogingen om zijn vader te weren uit de Franse, en later zelfs ook uit de Nederlandse administratie, enkel omdat hij onvoldoende de Franse taal beheerste. Ongetwijfeld moet dit voor het grote gezin een geduchte tegenslag zijn geweest en vormde het mede de oorzaak van de bekrompen levensomstandigheden in die jaren. Het ontslag van zijn vader als '*percepteur des contributions*' of belastingontvanger van het kleine Boechout en de uitschakeling als landmeter oefenden op de jonge Willems een invloed uit die beslissend zou blijken voor zijn overtuiging en literaire carrière.

Van evenveel, zoniet van meer belang, was de uitstekende opvoeding die Willems te Lier van zijn twaalfde tot zijn vijftiende jaar ontving onder de hoede van Georg Bergmann. Deze geboren Nassauer, officier in het leger van de laatste stadhouder, strandde als krijgsgevangene in de Franse tijd te Lier. Hij huwde er met een freule van Zinnicq, dochter en nicht van Lierse burgemeesters. Bergmann was van huize uit streng protestant, intelligent, sociaalvoelend en belezen. Hij was op de hoogte van de Duitse en Nederlandse literatuur, aangedaan met de romantische vrijheids- en eenheidsidealen van het Duitse vaderland, aristocratisch-plichtsbewust en onvoorwaardelijk trouw aan het huis van Oranje. Hij leerde Willems, en ook zijn eigen kinderen, niet alleen moderne talen, maar tegelijk drukte hij op hen ook de stempel van zijn eigen overtuiging van verlichting en volksverheffing, van eerbied voor de moedertaal en verdraagzaamheid op godsdienstig gebied. Intellectueel is Willems veel meer dan het kind van zijn ouders, als pupil van Bergmann het kind van Bergmann. Van hem verwierf hij de noodzakelijke basis voor zijn latere zelfstudie en werk.

Jan Frans Willems

Het is niet de bedoeling om hier het volledige leven van Willems uit de doeken te doen. Daarvoor is zeker het werk van Ada Deprez aan te raden. Wel kan een korte opsomming van de voornaamste levensfeiten ons enig inzicht bieden op de figuur.

Korte levenschets

1793

Geboren te Boechout (prov. Antwerpen) op 11 maart. Zijn vader was achtereenvolgens belastingontvanger, kleermaker, zaakwaarnemer, landmeter en herbergier. Willems kreeg elementair onderricht van zijn vader thuis, of in een kostschool te Kontich.

1805-1809

Opleiding (tot koster?) te Lier. Pupil van Bergmann. In 1807 schrijft hij zijn literair debuut met een "*Hekeldicht op den Maire en Municipaliteyt van Bouchout*".

1809-1815

Notarisklerk te Antwerpen. In 1812 bekroning door de Gentse toneelkring *De Fonteine* voor zijn hymne aan het vaderland. Op 1 december werkend lid van het *Antwerps Tael –en Dichtlievend Genootschap* onder de zinspreuk *Tot Nut der Jeugd*. In 1815 speelt hij de hoofdrol in zijn eigen toneelstuk *Quinten Matsijs*.

1816-1821

Klerk bij de ontvanger der registratie Bar en adjunct-archivaris van de stad Antwerpen. Hij huwt op 22 juli 1818 te Antwerpen. Op 30 juni 1819 wordt hij lid van de *Maatschappij van Nederlandse Letterkunde* te Leiden. Op 13 maart 1820 lid van de *Koninklijke Maatschappij tot aanmoediging der Schone Kunsten* te Antwerpen. Datzelfde jaar benoeming tot correspondent van de 2e klasse van de voorloper van de tegenwoordige *Academie van Wetenschappen* te Amsterdam.

1821-1831

In 1821 benoeming tot ontvanger van de registratie voor Antwerpen-Noord. Op 5 oktober 1822 toegevoegd aan het bestuur van de *Académie royale des Beaux-Arts* te Antwerpen als "*membre agrégé*". Eind 1826 benoeming tot lid van de *Commissie tot uitgave van de oude vaderlandse kronijken*. Anderhalf jaar later wordt hij verkozen tot lid van de 2e klasse van het *Kon. Nederlandsch Instituut*.

1831-1835

In 1831 besluit het Voorlopig Bewind hem naar Eeklo over te plaatsen. In 1834 aangesteld tot lid van de nieuw opgerichte *Commission royale d'histoire*.

1835-1846

Benoeming tot ontvanger te Gent in 1835. Op 6 juni 1835 wordt hij lid van de *Brusselse Academie*. Iets minder dan een jaar later erevoorzitter van het genootschap *De Tael is gansch het Volk*. Aangesteld tot lid van de jury van de prijskamp tot regeling van de spelling. Vanaf 1837 redactie van het *Belgisch Museum voor de Nederduitsche Tael- en Letterkunde en de Geschiedenis des Vaderlands* uitgegeven op last van de *Maatschappij tot Bevordering der Nederduitsche Tael- en Letterkunde*. Twee jaar lang vergeefse pogingen door Willems en Jan David om deze maatschappij door de regering tot Academie hervormd te krijgen. In 1839 Ridder in de Leopoldsorde. Nog eens twee jaar later richt hij samen met J. David het grote taalcongres tot regeling van de spelling te Gent in. In 1842 werd hij voorzitter van de Gentse rederijderskamer *De Fonteine*. In 1844 voorzitter van de grote vergadering van het *Taelverbond* te Brussel. Op 24 juni 1846 overleden na een beroerte.

2. Het Willemsfonds in Vlaanderen

De aandachtige lezer zal gemerkt hebben dat Willems overleden was vóór de oprichting van het Willemsfonds. Al kort na zijn dood was Willems een symbool voor de Vlaamse heropstanding. Op zijn praalgraf op het Campo Santo in Sint-Amandsberg vindt men de woorden: "*Dit graf bewaart zijn asch, het vaderland zijn naam*". In 1851 werd het Willemsfonds opgericht om het levenswerk van Jan Frans Willems verder te zetten. Doordat zijn werk verder gezet werd, kunnen we zonder twijfel Jan Frans Willems beschouwen als dé 'vader van de Vlaamse Beweging'. Hij ijverde al vóór de vorming van de onafhankelijke staat België voor de erkenning van het Nederlands als een cultuur- en bestuurs taal.

Het lijkt dan ook gepast om even te kijken welke invloed de geschriften van Willems hadden in Vlaanderen. Misschien moeten we eerder spreken over 'Arm Vlaanderen'. Na eeuwenlang één van de rijkste regio's van Europa te zijn geweest, was het gebied weggezakt tot een onderontwikkeld agrarisch gewest waar werkloosheid, armoede en honger heersten. Het spreekt voor zich dat dit leidde tot een grote uittocht van onder meer Vlaamse gastarbeiders, die als een onderklasse terecht kwamen in de Waalse zware industrie. Na de Belgische Revolutie van 1830 ontstond een situatie van taalonderdrukking. Ondanks de demografische meerderheid van de Nederlandssprekenden domineerde, ook in Vlaanderen, een francofone politieke elite, die haar macht aan het cijnskiesrecht ontleende. Deze elite associeerde zelfs de Vlaamse taal met armoede en gebrek aan cultuur. Men stelde dat men arm was omdat men Vlaams sprak. Het Nederlands was geen taal van beschaving, laat staan van onderwijs, maar een reeks van dialecten. Na 1830 hadden de Vlamingen in de nieuwe staat niet eens het recht om in hun eigen taal onderwezen, bestuurd, bevolen of zelfs veroordeeld te worden.

Figuren als Jan Frans Willems en zijn medestanders, zoals David en Conscience, streden voor de erkenning van het Nederlands als taal voor onderwijs, bestuur, leger en rechtbank. Het werk van Jan Frans Willems bestond dan ook niet in het organiseren van een bloederige opstand, maar in het schrijven van verzoeken, het oprichten van bibliotheken, het verspreiden van de Vlaamse literatuur en liederenschat. Dit heette toen volksverheffing. Het is dit werk dat vanaf 1851 verder werd gezet binnen het Willemsfonds. Literatuur, het boek, de kracht van het woord, geschreven of gesproken, blijft tot op vandaag één van de kernactiviteiten.

Al bij de aanvang maakten zowel liberalen als katholieken deel uit van het Willemsfonds. In die tijd bestonden in België slechts deze twee grote politieke groepen van betekenis, zodat we mogen zeggen dat politiek in het begin niet van belang was. Bij de intekenaren telde men 31 Gentenaren, waaronder historicus Henri Moke, een in Torhout gekende naam, en 7 Brusselaars. De Vlaamse heropleving was prioritair en verbond hen. De meesten waren al actief in andere Vlaamse verenigingen. Het gebruik van het Nederlands werd aangemoedigd bij studenten, kunstenaars en auteurs.

In 1862 werd Julius Vuylsteke secretaris en van 1883 tot 1896 was hij voorzitter van het Willemsfonds. Vuylsteke ging vanaf 1862 een antiklerikale lijn volgen, waardoor meer gematigde leden, zoals kanunnik Jan Baptist David, het Willemsfonds verlieten. De breuk werd definitief in 1875. 24 jaar na het

Willemsfonds werd het katholieke Davidsfonds opgericht. De tegenstellingen tussen de liberale en de katholieke partij waren zeer groot en fundamenteel. De liberale partij ijverde onder andere voor de uitbouw van het officieel onderwijs (nu onder meer het Gemeenschapsonderwijs). Een zeer bitse schoolstrijd was het gevolg. Vanuit de politieke tegenstellingen werd de maatschappij verdeeld. Men moest een keuze maken voor het ene of het andere standpunt. De latere verzuiling van de maatschappij deed het Willemsfonds definitief in het liberale kamp belanden.

Ondertussen is de verzuiling van de maatschappij steeds meer een herinnering. Ondanks het groeiende aantal partijen, komen de politieke standpunten steeds dichter bij elkaar te liggen. Daarenboven is het een feit dat de maatschappij zich almaar minder laat verdelen door politieke meningen. Het 19de eeuwse antiklerikalisme is hoe dan ook niet meer van onze tijd. Na de periode van liberale beïnvloeding behield het Willemsfonds de open geest, het vrije denken en het vrij onderzoek als zijn kenmerken. Men spreekt van een filosofisch liberaal-vrijzinnige strekking bij het Willemsfonds wat het onderscheidt van het oorspronkelijk socialistische Vermeylenfonds en het katholieke Davidsfonds. Tegenwoordig stelt het Willemsfonds zich tot doel een ontmoetingsplaats te creëren waar mensen cultuur kunnen beleven door gratis of tegen een gunsttarief deel te nemen aan culturele uitstappen, concerten, muziek- en theatervoorstellingen.

3. Het Willemsfonds in Torhout

We vonden een spoor van het Willemsfonds in Torhout, nog vóór er een plaatselijke afdeling werd opgericht. Op 9 juli 1876 werd te Brugge *Het lied van het Willemsfonds* voor het eerst uitgevoerd. De tekst van dit gelegenheidslied is van de hand van Julius Sabbe. Belangrijker voor Torhout is dat de muziek geschreven werd door Gentil Antheunis. Deze laatste werd in 1870 vrederechter te Torhout en was gehuwd met Maria Conscience, dochter van Hendrik Conscience. Het lijkt op zijn minst aannemelijk dat toondichter en zanger Antheunis deze muziek schreef in zijn Torhoutse periode. Het lied sloeg aan en werd overgenomen door talrijke afdelingen en het Algemeen Bestuur. De uitvoering, van wat oorspronkelijk slechts een gelegenheidslied was, bleef zolang er zangavonden ingericht werden.

De echte start van de Torhoutse Willemsfondsafdeling ligt vlak voor de Eerste Wereldoorlog. Op 22 december 1913 schreef dokter Gustave Maertens een brief waarmee hij het lidmaatschap van het Willemsfonds van 12 'vrienden' wou verkrijgen. Hij vroeg om hen een kwijtschrift te sturen. Onder deze eerste leden merken we handelaars, fabrikanten, landbouwers, vrije beroepen... Het waren duidelijk geen onbemiddelde mannen. De ambitie van Maertens was hiermee nog niet gestild. Hij zou nog andere vrienden bezoeken en hij hoopte op korte termijn een volgend lijstje van leden op te sturen. Daarna wou hij overgaan tot het stichten van de afdeling.

Op 5 januari 1914 greep een eerste vergadering plaats onder het voorzitterschap van dokter Gustave Maertens, met als doel een plaatselijke Willemsfondsafdeling op te richten in Torhout. Op de stichtingsvergadering werden de '*standregelen*' unaniem aangenomen en een bestuur verkozen. Daags nadien schreef secretaris-penningmeester G. Doorme een brief waarin hij aangaf dat de vereniging 23 leden telde, een aantal dat men in de loop van enkele dagen wou optrekken tot 40. De leden werden op dat ogenblik enkel in de stad Torhout gerekruteerd. In de brief vinden wij de namen van het bestuur. De functie van bibliothecaris is daarbij opvallend. Het toont duidelijk aan dat van meet af aan de vereniging een bibliotheek wou inrichten. De brief bevat eveneens de vraag om de uitbater van het *Gildhof* lid te maken. Het lijkt aannemelijk te suggereren dat vanaf het begin daar de vergaderingen plaats vonden. Via de opmerking over dit lidmaatschap weten we meteen dat een lidmaatschap 6 frank kostte. Wilde het Algemeen Bestuur te Gent meer vernemen over deze Torhoutse afdeling, dan stelde de secretaris zich ter beschikking.

In een andere brief uit januari 1914 verontschuldigde secretaris Doorme zich bij het Algemeen Bestuur in Gent voor de vele vragen naar inlichtingen vanuit Torhout. Hij hoopte dat de vele vragen aan het Algemeen Bestuur hem niet kwalijk zouden genomen worden, daar niemand van Torhout vroeger lid was geweest van een andere afdeling. De oprichting was dus een strikt Torhoutse zaak geweest. Een eerste activiteit buiten de stadsgrenzen gebeurde al in de eerste helft van 1914. De Torhoutse afdeling sloot aan bij een uitstap richting Nederland.

Het is duidelijk dat Gustave Maertens in die begintijd de spilfiguur van de afdeling was. Deze geliefde man was naast geneesheer ook gekend als liberaal voorman en politicus. Over zijn veelzijdigheid, en in het bijzonder over zijn interesse voor de lokale geschiedenis, verscheen al in 1965 een eerste artikel in het jaarboek van de geschied- en heemkundige kring Het Houtland van de hand van toenmalig secretaris R. Haelewyn. De figuur van Gustave Maertens en de volledige familie Maertens verdient volgens mij een apart artikel.

Op 15 maart 1914 werd in het *Gildhof* een inhuldigingsfeest gegeven. Daarmee was er een officiële instelling. Het programma van het feest oogt indrukwekkend. Twee muzikale luiken werden afgewisseld met een toespraak van Gillis Désiré Minnaert, algemeen voorzitter van het Willemsfonds. Voor de muziek zorgde een orkest, aangevuld door een reeks solisten. Bij de muzikanten treffen we Torhouts talent, maar ook talent van Brussel, Gent, Oostende en Brugge. In totaal werden 14 verschillende muziekstukken gebracht, waarbij onder meer een stuk waarvan de tekst geschreven was door Eugeen Van Oye. Oorspronkelijk wou men ook een voordracht met lichtbeelden, maar daar is op het programma geen spoor van te bekennen. Niettemin duurde het feest drie en een half uur.

BUREEL
om 2 1/2 ure

WILLEMSFONDS
THOUROUT

BEGIN
om 3 ure zeer stipt

— KUNSTFEEST —

gegeven door de Thouroutsche Afdeeling van het Willemsfonds

met de welwillende medewerking van

Mejuffers DEVERS van Brussel, HOSTYN van Thourout,

CLAESSENS van Oostende, MULDER van Gent

en BARTHOLOMEUS, Pianiste van Thourout,

alsook van de Heeren PEUTEMAN van Brugge en DEVOS van Oostende

FEESTWIJZER

EERSTE DEEL

338
2/2

1. **La Grotte enchantée**, (Openingstuk) K. OTTER.
voor Orkest
2. **Gebroken hart verlangt de rust** PETER BENOIT.
Moeders huis BLAES.
gezongen door *M. Peuteman*
3. **Czardas**. Solo voor Viool MONTI.
door *Mej. Hostyn*
4. **Jeugd en Liefde**, woorden van E. Van Oye, muziek van WAELPUT.
gezongen door *Mej. Helena Claessens*
5. **Fantasia**, (op Melodie van Chopin), voor Fluit DE MERSEMAN.
door *M. Devos*
6. **Ballade & Polonaise**, voor Viool VIEUXTEMPS.
door *Mej. Mulder*
7. **Quand je ris**. Gavotte. MULDERMANS
voor Orkest

Aanspraak door den Heer Minnaert

Algemeene Voorzitter van het Willemsfonds

TWEEDE DEEL

1. **Au gré des flots.** Wals. FRÉMAUX.
voor Orkest.
 2. **Serenata van Milenka.** JAN BLOCKX.
Kom weer. OSCAR ROELS.
gezongen door *M. Peuteman.*
 3. **Solo** voor Fluit X.
door *M. Devos.*
 4. **Meilied.** HUBERTI.
gezongen door *Mej. Devers.*
 5. 1° **Cavatine.** } voor Viool RAFF.
2° **Souvenir.** } DRDLA.
door *Mej. Mulder.*
 6. **O kom met mij in de Lentenacht.** VANDERSTUCKEN
woorden van Pol de Mont.
gezongen door *Mej. Helena Claessens.*
 7. **Weddeng-fun,** ragting F. GHILL.
voor Orkest.
-

NAMENS HET BESTUUR :

De Schrijver,
J. DOORME.

De Voorzitter,
Dr MAERTENS.

De Boekerij van het Willemsfonds voorloopig gevestigd in de Nieuwstraat bij den Heer Pol Verduyn, is open alle Zondagen van 10 1/2 tot 11 1/2 ure 's morgens. Prijs per boek 0 fr. 10.

Een brief van 31 maart 1914 biedt ons een zicht op het ledenaantal en hun bijdrage. Men had 29 leden. Per lid ontving de plaatselijke afdeling 2,5 frank. Er waren nog leden bijgekomen, maar hun bijdrage werd nog niet aan het algemeen bestuur doorgestuurd. Men wou wachten tot het nieuwe werkjaar zou starten.

Kort na de wereldoorlog werd de werking van de vereniging stilgelegd. Er was nog een poging in augustus 1919 om te kijken of het mogelijk was om voldoende leden te mobiliseren. Uit de bewaarde correspondentie blijkt dat men geen documenten meer bezat in de Torhoutse afdeling. De administratie van die dagen verliep vrij stroef. Vermoedelijk lukte de ledenwerving nog relatief behoorlijk. Niettemin was in het begin van de jaren 1920 de werking stil gevallen.

Na de lange onderbreking na WOI duurde het tot het werkjaar 1926-1927 voor een nieuw bestuur aantrad. Van meet af aan werden voordrachten, muziekavonden, bezoeken aan tentoonstellingen, musea en allerlei culturele activiteiten ingericht. Met deze activiteiten werden de richtlijnen van het nationale Willemsfonds gevolgd. Het kan niet de bedoeling zijn van in dit artikel alle activiteiten op te sommen. Dat zou ons werkelijk al te ver leiden. Maar toch willen we er een aantal bespreken. Het biedt een zicht op hoe men de idealen omzette in realiteit.

In *Het Laatste Nieuws* van woensdag 28 september 1927 verscheen een artikel gewijd aan de viering van de heropricting van de plaatselijke afdeling van het Willemsfonds te Torhout in 1926. De plaatselijke afdeling had tot zondag 25 september 1927 gewacht om een prachtig kunstfeest bij die gelegenheid in te richten. Een pianist, een violist en een cellist behaalden volgens het artikel een welverdiende bijval met de uitvoering van hun stukken. De volgende liederen werden gezongen: *Mijn Vlaanderen, Hoe lang nog?, Vlaanderen en Roosje, denkt ge nog aan mij?* De liederen werden passend begeleid. Daarna volgden nog twee jonge klarinettisten, die volgens de krant een overwegend succes behaalden. Daarna wees een zekere Steyns, leraar aan een koninklijk atheneum, op het werk van het Willemsfonds in Vlaanderen. Hij schetste het doel en herinnerde aan de illustere leden van het verleden en hun verwezenlijkingen. Applaus werd zijn deel. Tot slot kwam volksvertegenwoordiger Boedt aan het woord. Hij sprak op vraag van het Torhoutse bestuur over de amnestiekwestie.

Boedt pleitte om negen jaar na de oorlog amnestie te verlenen vanuit een menselijk opzicht en voor het algemeen belang van het land. Na levendige toejuichingen aan het adres van Boedt, sloot voorzitter A. Couppé het feest af met een dankwoord aan alle medewerkers.

Bij dit feest blijkt duidelijk dat het Willemsfonds een factor was binnen de Vlaamse Beweging. Het Vlaamslievend karakter van zeker de eerste twee liederen lijkt op zijn zachtst gezegd uiterst aannemelijk. Het verlenen van amnestie was vooral langs Vlaams-nationalistische kant een belangrijke eis.

Rond deze kwestie was in de jaren 1920 de strijd met de Belgisch-nationalisten groot.

In *Torhout in oude prentkaarten* van R. Haelewyn vinden we een prentkaart van de bloeiende toneelgroep van het Willemsfonds, een uitloper van de aloude rederijderskamer, met een opschrift "Hulde aan Laurens Coster" op de achtergrond. Het betreft een prent van 14 acteurs waaronder de zusjes Marchal. Na de Eerste Wereldoorlog trad in het *Gildhof* regelmatig de toneelvereniging *Kunst na Arbeid* op. Ook hiermee waren de relaties sterk. Zowel deze vereniging als het Willemsfonds behoorden tot de liberale zuil en beiden waren belangrijk voor het cultureel leven in de stad. De grens tussen beide verenigingen was voor de leden bijzonder vaag.

Het Willemsfonds Torhout was mee met zijn tijd. De nieuwe technologie van de radio werd op 14 april 1930 uit de doeken gedaan. 's Avonds om 20u startte een voordracht van M. De Juncker, verbonden aan *Philips Radio Belge Laboratoria*. Er werd ingegaan op de ontwikkeling en laatste toepassingen van de radio. De man maakte ook een zijsprongetje naar moderne verlichting. De voordracht werd opgeluisterd met "*lichtbeelden*" en radiomuziek.

Op woensdag 3 juni 1931 verscheen in *Het Laatste Nieuws* een verslagje van een wandelvoordracht in Brugge. De Torhoutse afdeling werd door enige bestuursleden van de Brugse afdeling opgewacht in het station. Daarna volgde een bezoek aan "*de schilderachtige hoekjes, kerken en merkwaardigheden van het Venetië van het Noorden*" onder leiding van de heer Hallynck, een Brugs bestuurslid.

In de periode tussen 1927 en de Tweede Wereldoorlog lag het aantal leden tussen de 12 en de 38. In 1927 waren er 19 leden. Een aantal dat zou blijven dalen tot 1934. Vanaf dan kende het ledenaantal weer een grote groei. Het dalende aantal leden doet een crisis vermoeden binnen de vereniging. In de beginjaren 1930 schreef secretaris André Vanneste een brief waarin hij stelde dat de plaatselijke afdeling een moeilijke tijd kende. Het aantal bestuursleden was navenant het aantal leden: uiterst beperkt. Bij de heropricting in 1926 werden 7 personen bereid gevonden om een engagement in het bestuur op te nemen. Nauwelijks 3 jaar later bleven er slechts 2 actieve bestuursleden over. Tijdens deze moeilijkheden, beperkte men zich tot het beheren van de bibliotheek. Een eerste uitstap na de heropleving was naar het eiland Walcheren. In 1932-1933 laten de inkomsten van de lokale afdeling zich opsplitsen in twee. Meest lucratief waren de inkomsten uit de bibliotheek, namelijk 571,5 frank. De jaarlijkse ledenbijdrage bestond uit 84 frank, of 7 frank per lid. Daarnaast werden ook inkomsten verworven uit giften en later toelagen van provincie, staat en Algemeen Bestuur.

Nog voor de Tweede Wereldoorlog werd een jeugdafdeling van het Willemsfonds in Torhout opgericht. In de tweede jaargang van *Groei*, het maandblad van het

jeugdverbond van het Willemsfonds, lezen we meer over de stichting van deze afdeling. Dat het tijdschrift slechts zijn tweede jaargang was ingegaan, bewijst dat de Torhoutse afdeling in de beginperiode van dit jeugdverbond al actief was. Op zaterdag 2 februari 1935 verscheen het artikel waarvan sprake. Er waren 25 leden aanwezig bij de stichting. Albert Maertens zette het doel en de werking uiteen en hij las meteen ook de statuten voor. Een bestuur werd gekozen:

Voorzitter	Albert Maertens
Ondervoorzitter	Mej. Paula Verduyn
Schrijver-schatbewaarder	Oct. Couppé
Bijgevoegde schrijver	R. Verduyn

Het jeugdverbond was samengesteld uit kinderen van de leden van het Willemsfonds en hun vrienden. Daartoe behoorden onder andere de gebroeders Wostyn, Hemeryck, de Verduyns, Demeyer, Vanneste, Strubbe, Georges Roelens, Couppé en anderen. Dat er een samenstelling was van zowel meisjes als jongens is duidelijk bewezen door het ondervoorzitterschap van Paula Verduyn.

Vanaf 1953 startte het voorzitterschap van André Vanneste. Vanaf 1955 zien we dat zijn dochter Yvette het bestuur kwam versterken. Zij werd secretaris en bibliothecaris. Een jaar later nam ze nog de functie van penningmeester erbij. Ze zou vele jaren de drie functies combineren. In die periode was er onder meer een voordracht door weerkundige Armand Pien.

Een sprong in de tijd brengt ons naar 1975. In dat jaar werd een nieuw bestuur verkozen om de werking van het Willemsfonds nieuw leven in te blazen. Uit de periode die volgde onder het voorzitterschap van Jacques Decrock was er een bezoek aan het kasteel van Beauvoorde, een muziekavond met *'t Kliekske* in *D'Oude Posterij* in de Zuidstraat met oude muziekinstrumenten en folkloristische teksten, een voordracht van advocaat Yvette Vanneste over *de vrouw in de maatschappij*, een voordracht met dia's van voorzitter Jacques Decrock over *"regionale verkiezingen"*, een uitstap met Raf Seys naar het slagveld van de Peene in Frans-Vlaanderen.

Groepsfoto bij vertrek aan station voor het bezoek aan kasteel van Beauvoorde, fotograaf André Haelewyn ontbreekt.

In de jaren zeventig werd de samenwerking van de drie Torhoutse cultuurfondsen intens rond de 11 juli-vieringen door de oprichting van het 11 juli-comité. Hedentendage staat het feest van de Vlaamse gemeenschap sinds jaren op de agenda van het Willemsfonds. Het programma van de viering werd beurtelings ingeleid door Frans Crevits voor het Davidsfonds, de heer Laridon uit Oostende voor het Vermeylenfonds en Jacques Decrock voor het Willemsfonds. Tot dit comité behoorden ook F. Laforce en S. Mansis.

Toen voorzitter Decrock zijn ontslag indiende, werd geen nieuw bestuur samengesteld. Bijgevolg waren er ook niet langer activiteiten. Na enkele pogingen om een nieuw bestuur op te richten, trad advocaat Franky Vereecke aan als voorzitter. Uit die periode herinner ik mij een voordracht over *Hitler in Ardoois*. Na Vereecke was er een onderbreking van enkele jaren tot Pieter Debou in 1996 met een nieuwe groep bestuursleden de werking opnieuw startte. Uit de activiteiten van toen herinner ik mij een voordracht door gerechtsjournalist Masschelein over Irma Laplasse.

Na Pieter Debou werd ik als eerste vrouw voorzitter van de Torhoutse afdeling van het Willemsfonds. U begrijpt vast en zeker dat ik met meer moeite verder schrijf daar dit over mijzelf handelt. Meer dan de periode hiervoor ken ik het huidige reilen en zeilen van de vereniging, maar toch is het moeilijker om objectief te blijven. Ik doe alvast een poging om toch zo zakelijk mogelijk te schrijven.

Ik werd voorzitter in februari 1998. Eerst gingen de bestuursvergaderingen door in 't Lusthof, bij "Bertje". Na enkele jaren, toen enkele bestuursleden afhaakten, werd de locatie van de bestuursvergaderingen ten huize A. Haelewyn-Cools. De hernieuwde werking van de tweede helft van de jaren 1990 werd geïnspireerd door de lange, succesvolle geschiedenis van het Willemsfonds.

Daarbij waren er een aantal punten die bijzondere aandacht genoten. Zo moest de promotie van de activiteiten groter worden. Men organiseert immers voor publiek en dus moest het ledenaantal omhoog. In de eerste maanden resulteerde de ledenwerving tot het getal van 72. Het steeg verder tot in 2004. Ons (voorlopig) hoogste aantal, de optelsom van hoofdleden en aangesloten gezinsleden, bedraagt tot op heden 203. In 1998 bedroeg het lidgeld 450 frank. Dit bedrag werd nagenoeg behouden.

Om de leden beter te informeren over de komende activiteiten werd een driemaandelijks ledenblad opgestart met de titel *Uilenblaadje*. Met die titel verwijst men naar het symbool van de uil in het logo van het Willemsfonds.

Logo's van het Willemsfonds: toen en nu

Een derde, uiterst belangrijk punt was in het activiteitenaanbod een waaier aan verscheidenheid te brengen. Het lijkt erop dat ons dat tot op heden gelukt is. De activiteiten bestaan uit zowel eigen organisaties als begeleide groepsdeelnames aan allerlei culturele activiteiten. Tot voor enkele jaren stond steeds een culturele fietstocht op het programma. Zo was er de tocht naar het kasteel van Loppem met een architecturale beschrijving en lezing ter plaatse door Joke Debou. Er werd ook gefietst op basis van het boek *De Seizoenen* onder de titel *In de voetsporen van Clem Schouwenaars* in de buurt van Lo. Een andere fietstocht bracht ons naar kasteel *De Lakebosschen* te Ruddervoorde voor een rondleiding, om in de namiddag naar Bulskampveld te fietsen.

Om de lezer een idee te geven over de activiteiten van 1998 tot op heden werpen we even een terugblik op een paar activiteiten uit een viertal jaarprogramma's: 1998, 2001, 2004 en 2009.

In 1998 was er een Thaise avond in het Vlaams-Thais ontmoetingscentrum te Koekelare. Het thema was *Europa, smeltkroes van culturen*, een thema voorgesteld door het Willemsfonds nationaal. Tijdens de activiteit werd onder meer een educatief project voorgesteld waarvoor het Willemsfonds Torhout ondersteuning voor verleende. In datzelfde jaar trokken we met een volle bus naar La Coupole, een lanceerbasis van de Duitsers uit de Tweede Wereldoorlog te Helfaut-Wizernes in het noorden van Frankrijk. In de namiddag bezochten we het pas vernieuwde zeeaquarium *Nausicaa* in Boulogne-sur-Mer. In het Torhoutse Cultuurcentrum woonden we in groep de voorstelling van *Theater Zuidpool* bij met de titel *Onder het Melkwoud*. Hetzelfde jaar organiseerden we samen met VLD, VLD-jongeren, VTB-VAB, CMBV en NCMV een voordrachtavond gebracht door Marc Verwilghen over de hervorming van justitie en politie. Een jaar later werd hij minister van justitie. Het ledenaantal in die periode bedroeg een vijftigtal.

In 2001 was de voornaamste activiteit de viering van 150 jaar Willemsfonds nationaal. Om dit feestjaar meer luister bij te zetten organiseerde de plaatselijke afdeling een herdenking van de stichting van het Willemsfonds Torhout en dokter Gustave Maertens. Samen met Albert Maertens, zoon van stichter Gustave, heel wat afgevaardigden van het provinciaal bestuur en Torhoutse leden werd een lijvig programma afgewerkt. Via een nostalgische wandeling werd de geschiedenis van de lokale afdeling uit de doeken gedaan. Daarbij werd een gedenkplaat ter ere van de stichter van het Torhoutse Willemsfonds aan zijn ouderlijk huis in de Bruggestraat 2, nu KBC-bank, aangebracht. Bij een academische feestzitting in het stadhuis wisselden toespraken met muzikale intermezzo's af. Tijdens een feestmaal werden de banden verder aangehaald. Tot slot werd een bezoek gebracht aan het kasteel van Wijnendale. In dit gedenkwaardige jaar haalden we ook de rondreizende tentoonstelling 'Imago 2001 – een retrospectieve' naar Torhout. De tentoonstelling bestond uit schilderijen van jonge kunstenaars die deelnamen aan de vijf totdantoe gehouden 'imago-wedstrijden'.

**Gedenkplaat ter ere van
Gustave Maertens gemaakt
door huidig ere-voorzitter
Fernand Robbe**

2004 was een jaar met een bijzonder groot aantal activiteiten, namelijk 26. Het was een bijzonder jaar, eerst en vooral door het inrichten van de Provinciale Dag van de West-Vlaamse Willemsfondsafdelingen, onder de titel *Kastelentrip*. 183 deelnemers vierden met ons het 90-jarig bestaan van onze afdeling. Het programma van de dag omvatte onder meer: een historische stadswandeling, een bezoek aan het aardewerkmuseum, het kasteel van Wijnendale, een nazomerwandeling in het park van het kasteel de Maere en als afsluiter de openingsplechtigheid in het Cultuurcentrum van de 'Euro-Kartoenale'. Deze tentoonstelling in het kader van 'vrijheid' was gedurende een ganse maand te zien in het Cultuurcentrum. Nog gedenkwaardiger was de onthulling van de gedenkzuil 90 jaar Willemsfonds Torhout door Albert Maertens. Daarmee wordt ook blijvend hulde gebracht aan stichter-voorzitter Gustave Maertens.

Foto van de gedenkzuil

Een andere activiteit in het teken van 90 jaar was op paasmaandag de voorstelling van de theatermonoloog *Hector*. Katrien Ryserhove vertolkte een drie-tal personages in verband met de moorden van Beernem. Ongeveer 200 mensen kwamen van alle kanten van de provincie deze voorstelling bijwonen in wat toen nog Zaal de Brouckere noemde.

Op 31 juli 2004, toen Rijsel culturele hoofdstad van Europa was, woonden we daar de voorstelling *Les Chevaux de Vent* van het gezelschap *Zingaro Paardenopera* bij. De ledendag van het Willemsfonds in dat jaar vond toen ook plaats in Rijsel, opnieuw in onze aanwezigheid.

Uit de 24 voorziene activiteiten uit 2009, pikken we er hét hoogtepunt uit. Dit is de verbroederingsdag met het Willemsfonds Turnhout. Sinds 2005 werden de banden met Turnhout aangehaald. In 2009 telden wij 46 deelnemers van Torhout tijdens de vijfde verbroederingsdag. We kregen een prachtig programma aangeboden met in de voormiddag een bezoek aan Janssen Pharmaceutica. In de namiddag was er een keuze tussen een historische stadswandeling en het speelkaartenmuseum in Turnhout. De plezierige afsluiter was een rondrit op oude stoomtreintjes in het stadspark.

Bezoek aan Janssens Pharmaceutica tijdens de verbroederingsdag

De bibliotheek van het Torhoutse Willemsfonds

Een specifiek onderdeel van de werking van het Willemsfonds was het ter beschikking stellen van boeken in de bibliotheek.

De bibliotheek van het Willemsfonds was in het begin gevestigd in de Nieuwstraat bij Pol Verduyn, bediende bij de *Thouroutoise*. Iedere zondag was ze geopend van 10.30u tot 11.30u. De prijs voor het ontlene van een boek was 10 centimen. Halfweg januari had men al een 80-tal boeken in de eigen collectie, maar secretaris Doorme klaagde dat er onder deze boeken maar weinig waren die door iedereen konden gelezen worden. Op 30 januari 1914 bevestigde men de aankomst van boeken aan het hoofdbestuur in Gent. Men kon in de begindagen van de werking rekenen op de boeken van de rondreizende bibliotheek van het Willemsfonds. Eind juli wou men vanuit Torhout de ontleende boeken dan terugsturen naar Gent. Het zou anders blijken te zijn. Een kaart van 2 augustus 1919 duidt aan dat secretaris Doorme in september 1914 de rondreizende bibliotheek terugzond. Hij kon echter geen bewijs van de verzending voorleggen. De papieren van de verzendingsfirma Van Gend waren vernietigd door een bom die het volledige huis had weggeveegd.

In 1928 was de bibliotheek gevestigd in het *Gildhof*. Men breidde in februari van dat jaar het aanbod uit met kinderboeken. Men was onder meer trots dat al de werken van de "*uitstekende kinderboekerij van A. Hans*" te verkrijgen waren. De openingsuren waren toen uitgebreider: op zondagvoormiddag van 10 tot 12 uur. Eind december 1929 waren de uren nog eens aangepast. Toen was de bibliotheek gratis toegankelijk op zondag tussen 9.30u en 10u. In februari 1930 verhuisden de liberale verenigingen van het *Gildhof* naar het nieuwe lokaal met de naam *Blauw Huis* in de *Zuidstraat*. Ook de bibliotheek van het Willemsfonds verhuisde naar deze nieuwe locatie. De uren werden opnieuw ruimer: van 9u. tot 11.30u op zondagvoormiddag. Al op 4 april werden de openingsuren nog eens

aangepast. Het beginuur werd naar 10u gebracht. Tijdens de zomer van 1930 werd de bibliotheek om de 14 dagen geopend en de openingsuren nog maar eens aangepast. Nu kon men er terecht vanaf 9.30u, maar men sloot ook een half uur vroeger. Het is duidelijk dat de werking vooral in het wintermaanden sterk was. Iets wat nog duidelijker blijkt uit de wens om de bibliotheek te verrijken met nieuwe boeken "*voor het aanstaande winterseizoen*". Eind 1930 was men opnieuw wekelijks open op zondag. De laatste aanpassing werd opnieuw teniet gedaan.

De bibliotheek verbleef ook een tijdje in de zaal *Nova*, met ingang via de Putstraat en het kantoor van Gaston Tanghe. Nadien volgden enkele omzwervingen, onder andere in een zaal van *D'Oude Posterij* in de Zuidstraat en bij André Vanneste in de Lichterveldestraat. Uiteindelijk werd van stadswege een gedeelte van de villa de Brouckère, in de 's Gravenwinkelstraat, in bruikleen gegeven aan het Willemsfonds voor het onderbrengen van zijn bibliotheek. De bibliothecaris Yvette Vanneste voerde vanaf 1955 een lange strijd om erkenning van de bibliotheek. Dit betekende een volgehouden inspanning om administratief aan alle voorwaarden te voldoen. Zij slaagde er in om van de stad en het bibliotheekwezen nationaal de erkenning te verkrijgen, wat ook de subsidiëring mogelijk maakte. Het decreet van 1976 tot oprichting van een stadsbibliotheek maakte het ontlenen van boeken door een vereniging minder wenselijk. De bibliotheek van het Willemsfonds liet zich als eerste van de 3 bestaande bibliotheken in de stad Torhout overnemen door de stedelijke overheid. Dat de bibliotheek waardevol was, blijkt uit de financiële vergoeding voor de boeken ter waarde van 100.000 frank.

Voor de periode na de Eerste Wereldoorlog willen we ook een aantal namen van medewerkers aanhalen. Vaak zien we dezelfde namen terug verschijnen. Een opsomming van ieder bestuur lijkt ons daarom minder interessant. In onderstaande tabel selecteerden we een aantal jaartallen waarbij we de functies aanwijzen met een letter: voorzitter (V), erevoorzitter (E), ondervoorzitter (O), secretaris (S), penningmeester (P), bibliothecaris (B), juridisch adviseur (J), bestuurslid (L). De andere bestuursleden werden opgenomen in een lijst, gegroepeerd in periodes waarin ze voor het eerst in het bestuur werden aangetroffen. We beseffen dat sommige jarenlang volgehouden inspanningen onvoldoende vermeld worden. De lange geschiedenis van het Willemsfonds Torhout zou de lijst echter te lang maken om alles te noteren. Wie later een functie opnam in het bestuur, vindt u meteen terug in onderstaande tabel:

	26- 27	29- 30	36- 37	45- 46	19 49	19 55	19 61	19 75	19 76	19 96	19 98	20 08
A. Couppé	V		V	V	V							
M. Degryse	S	S										
Georges Doorme	L	V										
André Vanneste			S			V	V	E	E			
L. Meersse- man				S								
Bertha Vandevelde				B								
Roland Derynck					S/B							
Fernand Robbe								O		L	E	E
Yvette Vanneste						S/B	S/B /P	J	J			
Gaston Imbo						P						
Jacques Decrock							L	V	V		E	
Luc Messiaen								S				
Henri Room								P				
Christiane Vanhoucke								B				
Stany Deslypere								B				
André Haelewyn									O			S
Jan Decrock									S			
Marleen Vereecke									P			
Pieter Debou										V	P	
Gregory De Cloedt										S		
Henri Vandaele										P		
Rachel Cools											V/S	V
Annick Dedoelder											O	
Kathleen Haelewyn								L	L			P

Tabel: de medewerkers van het Willemsfonds na WOI

1926-1930: M. Decock, M. Denijft, G. Fraeys, Dr. Maertens, C. Neuvroen, Egide Strubbe, G. Traup, Edmond Verhaeghe
1931-1940: A. Maertens, A. Vanhecke, C. Verhaeghe, R. Wostyn
1941-1950: Herman Denys, Arthur Depauw, Daniël Depuydt, Joseph De Zuttere, Louis Knudde, Albert Maertens, G. Maertens, Gerard Rommelaere,
1951-1960: Désiré Coppens, André Debruyne, Robert Deketelaere, Maria Denijs, Gaston Tanghe, F. Van Maele
1961-1967: Maurice Denyft, Paul Desmul, René Mercier
1975-1976: Frans Barbry, Marc Germonpre, Eric Mercier
1996-1998: Marie Louise Huytens, José Vansteelandt
1998-2009: Monique Dufoort, Denise Hoet, André Louagie, Vicky Vanneste, Nicole Vanslambrouck, Piet Wostyn

Om te eindigen nog een praktische noot. Sinds enkele jaren bedraagt het lidgeld 12 euro voor het hooflid en 3 euro per aangesloten, betalend gezinslid. Van dit lidgeld gaat nog altijd een belangrijk deel naar het hoofdbestuur. Een vastgesteld bedrag behoudt de plaatselijke afdeling voor haar eigen werking. Om als afdeling erkend te worden en te blijven, moet aan zekere regels uit de statuten voldaan worden. Onder andere geldt de verplichting zes activiteiten per jaar in te richten. Daarvan mogen er twee in samenwerking zijn met andere culturele verenigingen. De afdeling die het wenst, kan haar activiteiten in het driemaandelijks tijdschrift *Rechtuit*, het ledenblad van het Willemsfonds algemeen, laten verschijnen.

Besluit

Het Willemsfonds speelde een onmisbare rol in de Vlaamse ontvoogding én als culturele vereniging én als pressiegroep. Het vervulde een pioniersfunctie zowel extern als intern. Extern in de strijd voor gelijkberechtiging van de Nederlandstaligen, eerst via taalwetgeving, later via een proces van federalisering. Intern in de strijd voor ontzuiling, voor cultureel en ethisch pluralisme. In de loop van zijn 160-jarig bestaan ging dat gepaard met periodes van grote bloei en terugval.

In Torhout is het Willemsfonds vanaf 1914 een gekende factor in het culturele leven. Ook hier ondervond men moeilijke periodes zoals in de meeste verenigingen. Met tevredenheid kan ook teruggeblikt worden op succesvolle activiteiten. Voor de toekomst hoop ik dat het Willemsfonds in Torhout een blijvende plaats voor cultuurbeleving mag zijn. We hopen zeker de kaap van 100 jaar Willemsfonds Torhout te mogen vieren in 2014.

Selectieve bronnenlijst

DEPREZ ADA, *Jan Frans Willems*, Antwerpen, 1964, 52 p.

DEPREZ ADA, *Jan Frans Willems*, Kredietbank, 1993, 48 p., Brussel.

VANCLOOSTER DIRK, *Rol en betekenis van de politieke partijen te Torhout (1893-1940)* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1986, Gent.

VAN VELTHOVEN HARRY en TYSENS JEFFREY, *Vlaamsch van taal, van kunst en zin. 150 jaar Willemsfonds (1851-2001)*, Gent, Liberaal archief, 2001, 256p.

Het Laatste Nieuws, jaargangen 40-45.

Groei, jaargang 2, maart 1935.

Liberaal archief, Archief Willemsfonds,

Werkingsverslagen van de afdeling Torhout aan het hoofdbestuur, 1926/27-1964.

Briefwisseling van de afdeling Torhout aan het hoofdbestuur, 1939-1945, 1951-1957, 1967-1978.

Inkomende briefwisseling van het hoofdbestuur, 1913-1927.